

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG JUBILEUMI KIÁLLÍTÁSA AZ IPARMŰVÉSZETI MŰZEUMBAN

A MECSINCSEI GARAZDA- ÉS A HOROGSZEGI SZILÁGYI-CSALÁD CÍMERE. 1409, febr. 24

Vannak, akik a heraldikát elavult, a mai kor szellemével össze nem egyeztethető, haldokló vagy éppen meghalt tudománynak tartják.

Nincsen igazuk.

Igaz, hogy a nemességnek és a címernek közjogi jelentősége jóformán megszűnt. A demokratikus világ már nem az előkelő származás, hanem inkább az egyéni képességek, a vagyon, — és az előjogot már nem jelentő — jó modor és műveltség szerint értékeli az embereket. Az előkelőség pedig annyit ér, amennyi jó, a közre nézve is értékes hagyományt, jellembeli fölényt képvisel.

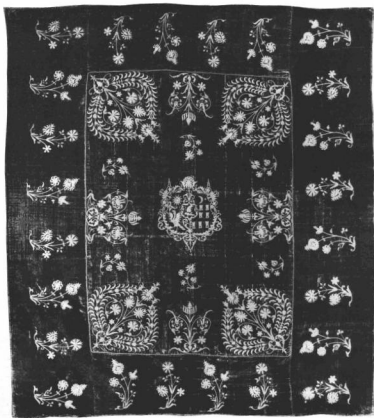
De azért a régente fontos szerepet játszott nemesség intézményét és a velejáró szokásokat egyszerűen számításán kívül hagyni anynyi lenne, mintha a numizmatikus, a régész nem kutatná fel a fizetési eszközt már nem nyújtó ókori pénzeket, a többé nem használt fegyvereket, viseleteket, eszközöket. Még a modern világfölfogásban legelőrehaladottabb népek is kegyelettel gyűjtik és őrzik meg az emberiség kultúrtörténetének régi emlékeit.

De a tisztán elméleti, tudományos és a kegyeleti szempontokon kívül van még másik is, mely a heraldikát és sphragistikát a modern ember érdeklődésére érdemessé teszi: a művészet. Ez az a kapocs, mely a multat és a jelent összefűzi még akkor is, ha egyébként világnézeteink eltérnek elődeink fölfogásától, ha intézményeink megváltoztak és ha már a multak történelmi eseményei is elvesztették reánk nézve jelentőségüket. Mindig eszembe jut ez, ha a samothraeki Niké előtt állok, melynek fenséges, halhatatlan szépségét még csonkaságában is megcsodáljuk, holott csak kevesen tudjuk és nem is nagyon érdekel bennünket, hogy a szobor annak a tengeri győzelemnek emlékére készült, melyet Krisztus születése előtt 305-ben Demetrios Polyorketes aratott Ptolemaios hajóhada fölött.

A Louvre Niké-jétől a heraldikáig persze nagy a távolság. Emebben nincsen „grand art”, ha ugyan szigorúan vesszük a művészetek nagysága között nem ingadozó határvonalat. De annyi tény, hogy nagyon kiváló művészek, mint az ifjabb Holbein, Dürer, Burgkmair, stb., nem is szólva a sok névtelen, de mint címertervező is kiváló festőről, szobrászról, olyan címereket terveztek, festettek, rézbe metszettek, faragtak, melyek amellet, hogy heraldikailag kifogástalanok — sőt irányt szabtak a heraldikusok elméleteinek, — még mint a díszítő művészet és jó ízlés példái ma is nagy becsben állanak.

A bécsi heraldikai és genealogiai társaság az „Adler” című folyóiratának II-ik évfolyamában (1875) beható tanulmányt és számos képet szentelt a címerábrázolás művészetének. Mert van heraldikai művészet, heraldikai stílus is, nem csak tudomány.

Hogy a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 50 éves fennállását kiállítás kereté-

TERÍTŐ, ASZTALRA, piros és zöld bársonyból, arannyal és ezüsttel hímzett díszítéssel és közepén Lorántffy
Zuzsanna fejedelemasszony Erdélyország és a Lorántffy-családéból összesített címérével
A gróf Erdődy-családnak a Rákócziaktól örökölt kincseiből
M. Nemzeti Múzeum

A KISTÁRKÁNYI-CSALÁD CIMERE. 1434, dec. 23

ben ünnepl, melyet az Iparművészeti Múzeumban rendezett, ez már magábanvéve bizonyítéka a címertan és a művészet között való összefüggésnek.

Bármilyen érdekes legyen is a kiállítás tudományos szempontból, — ennek méltatása nem tartozik reánk, — művészeti érdekessége rögtön szembeötlik.

Itt vannak mindenekelőtt a címereslevelek, a címertan leghitelesebb forrásai. Csaknem minden magyar királytól és erdélyi fejedelemtől van itt címeradományozó oklevél. I. Károlytól IV. Károlyig, Izabella királynétól II. Rákóczi Ferencig, csaknem hat századon át fennállott a lényegében alig változott formák között. Hogyne volna ezekben a festésekben, betűkben sok művészettörténeti tanulság? Zsigmondtól Mátyás királyig a német gotika stílusa uralkodik a címerekben, erőteljes körvonalakkal, naívságában is jellegzetes, stilizált formákkal, síkdíszítés módjára egymás mellé rakott élénk színekkel. De már korán feltűnik a magyar heraldikának sajátja, a jelenetes címer, mely nem elégedve meg a mesteralakok és állatok vagy egyszerű tárgyak ábrázolásával, a címerpajzsban mint képekben teljes képeket

szemléltet: farkassal, medvével, vadkannal vagy egymással küzdő emberalakok, egész csatajelenetek, amilyenek a külföld címereiben ismeretlenek. Még inkább dívik az e fajta címer a török időkben, amikor a pogány ellen való harcban szerzett érdemek jutalmazásul nyerne nemességet és címet a vitézek.

Mátyás király korában az olasz renaissance érezeti hatását a címerekben is, a pajzs sokfélelekép variált formájában, a takarók indás összefonódásában, a pajzstartó alakokban, púttokban és a címert körülvevő keret kialakításában. Ekkor már megszűnik az élő heraldikának megfelelő síkszerű festésmód, a plasztikus forma utánzása, az árnyékolás és az átmeneti tónusok lépnek előtérbe.

A barokk már sallangokkal cifráz; még a betű is csupa tekervényes, összefonódó, többszínű és aranyos vonal. Érdekesek Bocskay Györgynek, a híres magyar kaligrafusnak betűi. Most már nem érik be a címernek és a szövegnek díszítésével, — a címer mellé néha egész kis képeket, a címerrel vonatkozásban nem álló mellékalakokat festenek, — sőt a hátya-oklevélnek még a szleleit is festéssel élénkítik, többnyire egészen naturalisztikus virágokkal, melyek népies, magyaros zamatot kölcsönöznek az egésznek. Néha a címeradományozó uralkodó arcképe is megjelenik a keretben és utóbb, különösen Mária Terézia idejében, az akkor divatos miniatűr-festés a címeresleveleken is tért hódít. Most már többnyire könyvvalakban adják ki az armálisokat, melyeknek szövege — vagy legalább első lapja — kézírás helyett gyakran metszetben előállított.

Az elmúlt század archaizáló stílusutánzásával és a heraldikai stílust meg nem értő romantikájával bizony nagy hanyatlásra vezetett a címer-művészetben. A heraldika esztetikájának elhanyagolása következtében — sajnos — a legújabb kor címerábrázolásaiban sem találjuk meg nálunk azt az eleven, modern és heraldikailag mégis kifogástalan stílust, mely külföldön, különösen Németországban, sok kitűnő címerben megjelenik. Elég ha Döppler, Stuck, Sattler és O. Hupp munkáira utalunk. Szomorúan tapasztaltuk — és a Magyar Iparművészeti hasábjain szóvá is tettük — címerművészetünk elmaradottságát 1916-ban abból az alkalomból, hogy a magyar szent korona országainak újonnan megállapított címere a Belügyi Közlöny mellékleteként — tehát a leghitelesebb alakban — megjelent. A szegényes, teljesen művészietlen címerrajz mint hivatalos előkép természetesen megszámlálhatatlan ismétlésben reprodukáltatott és ráütötte korunk hivatalos heraldikájára eltörülhetetlen balkáni bélyegét. Az ilyen apróság egy ország reputációjára nagyon ártalmas lehet.

HUNYADI JÁNOS BŐVÍTETT CIMERE
1453, febr. 1

A címeresleveleken kívül még címerek díszítik a könyveket is. Festett címerek vannak a Corvin-kódexekben, Thurzó imádságkönyvében, Perényi Ferenc váradi püspök missalejában, stb.; a címeralbumokban, címeres emlékkönyvekben. Metszeteken és arannyal nyomott ú. n. superexlibriseken. Selyemre festett halotti címerek is láthatók a kiállításon, de ezek csak a XVIII. század végéig nyúlnak vissza.

Ugyancsak fontos kútforrásai a heraldikának a pecsétek, melyeknek művészi kivitelére régente nagy gondot fordítottak. A kiállítás ezen a téren is gazdag anyagot mutat be. A családi, egyházi és városi pecsétek, eredeti pecsétnyomók és pecsétgyűrűk mellett különös figyelmet érdemelnek a Magyarország és Erdély címerének fejlődését feltűntető sorozatok Imre király aranybullájától II. József pecsétjéig, Báthory Zsigmond fejedelemtől II. Rákóczi Ferencig.

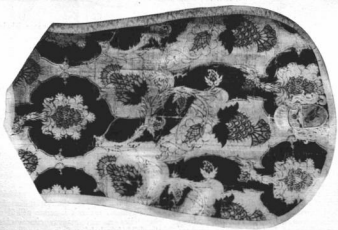
A címer mint háládatos díszítő-motívum az iparművészet legtöbb ágában gyakran nyer alkalmazást. Így különösen a szöveteiken, himzéseken, pl. a gazdag miseruhákon, mindenkor az összhatásnak izlésesen alárendelve, falkárpitokon, terítőkön (Lórántffy Zsuzsánna asztalterítőjén), stb. Az ötvöstárgyakon vésvé, domborítva vagy zománcolva,

mint a tulajdonos vagy a donator jelvénye. Cserép és üvegen, kályhacsempekken; fémtárgyakon, fegyvereken, zászlókon; bútorokon festve, faragva vagy berakásban. Különösen szép darabja a kiállításnak a bártfai stallum oldalrésze Bártha város faragott címerével 1483-ból.

Nagy hiánya a kiállításnak, — mely hiány technikai okokban leli magyarázatát, — hogy a kőfaragású címerek, amint azokat sírköveken, épületeken előszeretettel alkalmazni szokták, — éppen csak pár kisméretű kőtáblával, a vajdahunyadi vár kőcímerének gipszmásolataival és néhány fényképpel vannak képviselve. Igaz, hogy más országokhoz viszonyítva, hol a régi templomok falait és padlóját százával borítják a címeres kövek, nálunk aránylag kevés maradt fenn a bizonyára nagy számban volt kőfaragásokból, az is túlnyomólag az elszakított országrészekben, mégis ezeknek ismeret nélkül nem lehet teljes a régi magyar címerábrázolás stílusfejlődésének képe. Sajnos, a millenniumi kiállítás alkalmából összegyűjtött gipszmásolatok már nem hozzáférhetőek, sőt a kőemlékekről készült jó fényképfelvételekkel még a Műemlékek Országos Bizottsága sem rendelkezik. A mult pótolhatatlan mulasztása, hogy történelmi emlékeink másainak és föl-

MISERUHA GURABY MATYÁS CIMERÉVEL. Magyar, XVII. sz.
Győri székesegyház tulajdona

MISERUHA, FIRENZEI BARSONYBOKÁT,
HÁTÁN CORVIN-CIMERREL. Magyar, XV. sz.
Győri székesegyház

vételeinek rendszeres összegyűjtéséről idejében nem gondoskodott.

Nagy szolgálatot tenne a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság a hazai művészettörténelemnek és egyúttal közelebb is hozná feladatkörét a műértő közönség érdeklődéséhez, ha a címertan és művészet között kétségkívül fennálló kapcsolatok intenzívebb művelését programjába fölvenné, ahogyan ezt a külföldi testvérintézmények is teszik.

A mostani kiállítást kezdeményező lépésnek tekintjük ebben az irányban és nem kételkedünk abban, hogy a művészettörténelem egyrészt, a műkritika és az ízlés fejlesztése másrészt sokat fog köszönhetni a Társa-

ságnak, ha a „Turul” hasábjait a tisztán tudományos értekezések mellett a művészetnek is megnyitja és kiállítások, előadások útján segít a maga körében is tisztázni a még sok lelkes heraldikus előtt is homályos heraldikaesztetikai fogalmakat.

Megemlítjük még, hogy a kiállítás anyagáról kitűnően szerkesztett és bőven illusztrált katalógus nyújt felvilágosítást. A kiállítók névsorában a kalocsai és egeri érsekség, a győri, pécsi és váci püspökség és a pannonhalmi főapátság mellett az Országos Levéltár, a M. Nemzeti Múzeum levéltára, nagy közgyűjteményeink és könyvtáraink úgy, mint vidéki múzeumok, levéltárak és számos magán-kiállító szerepelnek.

VÉGH GYULA

KALYHACSEMPE A XVI. SZÁZAD ELEJÉRŐL
Orsz. M. Iparművészeti Múzeum